

UDK/UDC: 94(497.5 Vinodol) "1941" (063) (049.3)

STIPE TONKOVIĆ

*Zagreb-Novi Vinodolski, prof. filozofije sa sociologijom,
andragog, publicist, društveno politički radnik, u mirovini*

PRVI SLOBODNI TERITORIJ U HRVATSKOM PRIMORJU I VINODOLU

***Stručno-znanstveni skup održan
16. lipnja 2006. u Novom Vinodolskom***

Kad smo sa skupinom znanstvenih (akademik Petar Strčić i dr. Stanko Antić), stručnih (Mladen Plovanić, Stipe Tonković, Franjo Butorac, Grga Frković) i drugih suradnika dogovarali organizaciju i teme skupa o prvom oslobođenom teritoriju, odlučili smo ponajprije rasvijetliti i obraditi prvu godinu antifašističke borbe u Vinodolu, držeći to vrlo važnim za današnje vrijeme, kad mnogi osporavaju i na nepriličan način govore i pišu o našoj antifašističkoj borbi. Skup je zakazan i održan 16. lipnja 2006. u Novom Vinodolskom.

Ograničili smo se na dio Vinodola, odnosno Hrvatskog primorja, na kojem je nastao prvi oslobođeni teritorij. To je brdski dio koji obuhvaća sela Gornje Zagoni, Ledenice i Krmpote, sa oko 2400 stanovnika, udaljeno pet do deset kilometara od mora, oko prometnice Novi – Ogulin koja prolazi kroz planinski masiv Kapele. Šire uzeto, taj se predio proširuje na zapadu na bribirsko-grižansku šumu i dalje sve do željezničke pruge (i preko nje) Rijeka – Zagreb, obuhvaćajući seoska područja Lič-Fužine i druga, istočno prema Velebitu i sjeverno do Drežnica i Gornjebrinjskog kraja, a djelovanje partizanskih jedinica zahvaćalo je i pripadajuće obalno područje. Na čitavom tom području talijanski okupator i jedinice NDH-a uspostavili su svoje postaje i komunikacije među njima, te se djelovanje prvih partizanskih jedinica odvijalo unutar te mreže, najviše u gorskom području. Pod njihovim pritiskom i stalnim borbenim djelovanjem okupator se povukao iz nekih mjesta i na njima, kao slo-

bodnom teritoriju, uspostavljena je narodna vlast i organizirana „logistika“ vojno-partizanskim jedinicama.

Neprijatelj se povukao u sigurnija skloništa, svoje garnizone opasao bunkerima i bodljikavom žicom, te gotovo spriječio svako kretanje pučanstva. Ostali teritorij bio je pod njegovim povremenim nadzorom, te se narod organizirao tako da je neprekidno imao kontrolu nad kretanjem okupatorskih jedinica. Upravo je narod, koji je svoj život podređivao borbi, u tim prvim danima imao ogromnu ulogu. Partizanske jedinice djelovale su kako na komunikacije i prema garnizonima tako i prema jedinicama neprijatelja u pokretu.

Neprijatelj je prema narodu djelovao vrlo represivno. U jednom dijelu teritorija iselio je stanovništvo, kako ono ne bi pružalo potporu partizanskim jedinicama. Popalio je mnoga sela, napose u gorskom poredjelu, kako bi uništio partizansku pozadinu i onemogućio vojno-partizanska djelovanja. Pritom je bio nemilosrdan te su pale i prve civilne žrtve. Situacija je postala još teža nakon kapitulacije Italije i ponovne okupacije Hrvatskog primorja od njemačkih jedinica. On je uspostavio dva jača garnizona (u Crikvenici i Novom Vinodolskom), te je teritorij izvan tih garnizona (poluoslobođeni teritorij) bio pod povremenom i punom kontrolom (oslobođeni teritorij) partizanskih jedinica, na kojem je uspostavljena narodna vlast, tj. narodnooslobodilački odbori (NOO). Obuhvaćao je čitav kraj do bivše jugoslavensko-talijanske granice, postupno se širio i na Istru, a na sjeveru preko Kupe na slovenski slobodni teritorij u Beloj krajini (sa središtem Črnomelj). Tako je nastao vrlo širok prostor i u njemu stabilno uporište NOP-a na kojem se stvarala i učvršćivala buduća Republika Hrvatska. Na tom prostoru su djelovale 13. primorsko-goranska divizija (formirana u proljeće 1943.) i istarske brigade, a ujesen 1944. i 43. istarska divizija. U mnogim zajedničkim akcijama osim spomenutih sudjelovale su i slovenske jedinice – što je sve zajedno činilo impozantnu vojnu snagu koju okupator nije mogao podcijeniti.

Vinodolci, kao i Primorci općenito, iako po nacionalnosti Hrvati, nisu prihvatili novostvorenu kvislinšku državu – NDH, pa su njenu vojsku tretirali jednako neprijateljskom i okupatorskom kao i talijansku, a kasnije i njemačku, a vlast te nove države smatrali su nenarodnom.

Prve partizanske jedinice osnovane su odmah po okupaciji, i to na Viševici krajem srpnja 1941. godine a potom na Tuhobiću, te prerasle u jedinice NOV, koje su potisnule neprijatelja i utemeljile prvi slobodni teritorij. Dakle, on nije nastao spontano, nego organiziranim djelovanjem prvih partizanskih jedinica, uz svestranu potporu velikog broja stanovništva.

Pažnju zaslužuju prva partizanska djelovanja, primjerice na Stalku od 27. do 30. rujna 1941., kada je neprijatelj napadnut vrlo snažno i ubojito. Bio je to, smatra Slavko Komar, vjerojatno prvi veći napad na neprijateljsku živu silu na Jadranu. Jednako je tako značajna akcija partizanskih jedinica

18. prosinca iste godine, kada su oslobođene Breze, a likvidiran i posljednji neprijateljski garnizon na Kapeli. Slijedili su potpuni poraz oružničkih (žandarskih) «ekspedicija za čišćenje» u bibrirsko-grižanskoj šumi od «odmetnika na Pališinu iznad bibrirskog «vrha», zatim razoružanje žandara i oslobodjenje Alana 28. siječnja 1942. te poraz oružnika iz garnizona Ledenice polje na predjelu Bater (8. veljače 1942. g.). Tako je u siječnju 1942. talijanska fašistička vojna sila, koja je bila utvrđena na ovom malom prostoru u 13 garnizona s 3500 vojnika i jakim naoružanjem, već povučena ako ne i izolirana u «žici», izgubila sve tri važne komunikacije preko Kapele, vojnički rečeno svoje strateško zaleđe, koje više nisu mogle povratiti ni jake vojne snage nacističko-njemačkog okupatora. Pred vojnim analitičarima i povjesničarima je da prosude zašto je bilo upravo tako, zašto je okupator u svojoj neposrednoj blizini i važnom strateškom zaledju «pustio» teritorij i zašto više nisu bili u stanju zaustaviti razvoj i rast otpora, vojno i politički pokoriti narod, ili ga barem pacificirati.

Na ovom slobodnom teritoriju, kao značajna povijesna činjenica, dogodio se radikalni prekid svih veza s bivšom kraljevsko-banovinskom vlašću koja se inače na poziv dr. Vladka Mačeka, stavila na raspolaganje kvislinškoj tvorini, tzv. Nezavisnoj državi Hrvatskoj, što podrazumijeva i nepriznavanje te nove ustaške vlasti. To je dodatni argument da ovaj hrvatski narod ne samo što nije načelno prihvatio NDH i njenu lokalnu vlast, nego se ona, u takvim uvjetima, gdje joj stanovništvo nije bilo sklono, nije mogla ni uspostaviti, a ukoliko joj je to i uspjelo, ostala je slabašna, povremeno i bez većeg utjecaja i na narod i na razvoj NOB-a. Pozitivni rezultat ovoga raskida bilo je utemeljenje nove vlasti – narodnooslobodilačkih odbora koji su se, kao druga sastavnica pokreta, odvojili od vojne komponente i dalje samostalno djelovali kao lokalni upravni organi buduće države. Osobitost i ove pojave je njeno stvaranje «odozdo», od seoskih NOO-a, preko općinskih do kotarskih i okružnih NOO-a, utemeljenih na delegatskom načelu, dakle ne «oktroiranih», zakonom propisanih (jer nove države pa ni zakona još nije bilo, a ZAVNOH-ove upute sigle su znatno kasnije), što im je - izborom na zboru seljana – (prvi su i bili seoski NOO-i) davalo demokratski pečat. Prvi takav seoski, a uskoro općinski NOO, izabran u Mataija Dragi 5. veljače 1942. bio je prvi i u Hrvatskom primorju, a uskoro, 12. veljače, osnovan je u Krmpotama, 18. veljače u Gornjem Zagonu, a početkom ožujka i prvi za općinu Bribir u Civilnom logoru Za Brdo u bibrirskoj šumi. (Iz priloga Mladena Plovanića i Stipe Tonkovića).

Značajnu povijesnu činjenicu predstavlja utemeljenje antifašističkih organizacija. Već su postojale organizacije KPH, koje su ojačale i orijentirale se na partizanske zadatke, a zatim su stvarane organizacije omladine kao što su: SKOJ, SMG i kasnije USAOH, zatim AFŽ, pionirska i zajedničke frontovske (JNOF) organizacije. Ova potonja okupljala je sve rodoljube spremne na bilo

koji način boriti se za oslobodjenje zemlje. Važnu ulogu u organiziranju naroda imale su partijske organizacije, jer je to bio način njihova rada u narodu, ali je pogrešno prosuđivati kako je to rađeno pod «komunističkom prisilom», kako neki to danas žele objasniti. Svjedoci smo da su djeca, mladež, žene, naši ljudi svih uzrasta, često spontano, uz veću ili manju pomoć, stvarali svoje organizacije i u njima djelovali. Prisustvo članova partije bilo je ravnopravno, nenametljivo. Svi smo željeli isto - pružiti otpor neprijatelju, urediti svoj život u teškim uvjetima rata, pomoći onima kojima je ta pomoć trebala, te na svaki mogući način pomoći partizanskim jedinicama. Svaka drugačija prosudba ove povijesne pojave je pogrešna.

Narodno organiziranje i stvaranje NOO-a uvelike je važno baš zato što je to bila velika životna škola našim ljudima, oni su u najtežim životnim uvjetima bili orijentirani jedan na drugog, zajednički odlučivali o svemu, i tako se učili demokraciji. Činili su i više nego bi to činili u mirnodopskim uvjetima – odricali se i osobnih interesa, izlagali se riziku i pogibiji, za zajednički interes. Jedino je tako bilo moguće opstati, proživjeti taj teški rat i pobijediti. Povjesničari će objašnjenje takvog ponašanja naroda tražiti u tradiciji ovog kraja, i to u dalekoj prošlosti u vrijeme tzv. Slobodne Općine Vinodolske, jedne od najvećih europskih baština.

U iznimno teškim ratnim uvjetima, stvarale su se, razvijale i njegovale nove ljudske vrijednosti, stvarala se nova kolektivna svijest i jačalo rodoljublje. Nije bilo mjesta kukavičluku, sebičnosti i izdajstvu, ali ni «komandiranju», nametanju volje pojedinaca masi, prisile, diktata. Nova iskustva i nove ljudske vrijednosti - temeljene na stoljetnim običajnim normama - rađali su se u druženju, na sastancima, u zajedničkim aktivnostima. Organizacije su nastajale iz potreba djelovanja, ali i na temelju programa; razvijale su se postupno i organizirano. Njihovo postojanje i djelovanje, zajedno s razgranatim sudjelovanjem u samoj vlasti, tj. NOO-ima stvaralo je osebnju «partizansku demokraciju» koja se institucionalno i sadržajno nastavila razvijati u oslobođenoj zemlji. U tim teškim ratnim uvjetima, ali i u velikom prostoru za inicijativu, pojedinačnu i kolektivnu odgovornost, za učenje i napredovanje, ljudi su brže sazrijevali, pa je i demokracija već u ratu dobila velik broj sposobnih ljudi, kadrih smišljeno i organizirano voditi narod u svim oblicima aktivnosti.

Na Skupu se osim o vojno-partizanskim pitanjima, govorilo o brojnim pitanjima koja se odnose na narod, antifašističke organizacije i vlast na oslobođenom i poluoslobođenom teritoriju, te se tako dobila slika kompleksa u kojem su sve sastavnice međusobno povezane. Unutar tog kompleksa relativno samostalno, ali povezano, djelovale su vojne strukture, društvene organizacije i narodna vlast. Specifičnu vojnu sastavnicu činile su komande mjesta i komande primorskog područja, kao vojno-pozadinskih vlasti, s malim voj-

nim formacijama, koje su osim manjih vojnih aktivnosti, djelovale na organiziranju pozadinske logistike i suradnje s antifašističkim organizacijama i narodnom vlašću. Komande su, zajedno s drugim institucijama zaokruživale organiziranu «pozadinu», pa je i u tome Vinodolski prostor bio među prvim u Hrvatskoj: dovršio je cjelovitu organizaciju.

Sudionici Skupa u obradi pojedinih dogovorenih tema imali su vrlo bogatu povijesnu građu (vidi Bibliografiju literature o NOB-i Vinodola, VZ, 12.), vrijednu prije svega po njenoj dokumentarnosti, većinom izvornosti, ali i po svjedočenju samih aktera događaja. To je omogućilo da se teme, s izvjesnim povijesnim odstojanjem, obrade na kvalitetnoj građi. Osim obilne građe, skupljene, očuvane i sređene u povijesnim arhivima, bogat izvor su i radovi objavljeni u Vinodolskom zborniku, o čemu je u posebnom prilogu na skupu izvijestio dr. Stanko Antić.

U organizaciji i vođenju skupa sudjelovao je i akademik dr. Petar Strčić, što je ovom skupu dalo dodatnu znanstvenu težinu ali i pokazalo interes Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti (HAZU) za znanstvenim pristupom povijesti našega antifašističkoga rata.

Analizom materijala sa Skupa, koji se objavljuju u posebnoj publikaciji, može se uočiti nekoliko zanimljivosti:

1. Promatranje NOB-e u kontinuitetu s predratnim radničkim, revolucionarnim pokretom, čiji su obim i snaga djelovali i na motiviranost i odlučnost u pokretanju oružane borbe, njenu relativno brzu organiziranost i uspon bez većih kriza.
2. Povezanost geografsko-strateških, socijalno-demografskih i političko-kulturnih čimbenika, kao povijesnih preduvjeta, davali su širinu i dinamiku Pokretu i pridonijeli njegovom uspjehu.
3. Valja naglasiti činjenicu da su NOB pokrenuli i vodili domaći ljudi, uz pomoć drugova koji su dolazili povremeno i djelovali kao veza s drugim krajevima i višim instancama pokreta. Svi komandiri četa i bataljona bili su domaći ljudi, slično kao i u svim rukovodstvima ustanova i organizacija. A nije bilo lako, jer su veze s drugim krajevima i višim rukovodstvima bile tek povremene, osobito u prvim godinama rata. Radilo se prema međusobnim dogovorima, iskustvu i nahođenju u datim situacijama, ali smisao i cilj bili su stalno jasni – pružiti otpor neprijatelju, zaštititi stanovništvo i konačno – osloboditi zemlju te u njoj stvoriti novu državu.
4. Viševica, prva partizanska jedinica u Hrvatskom primorju, nije ostala izolirana, sama sebi dovoljna. U nju su stizali borci i iz okolice, pa se već u prvim mjesecima rata povezivalo i s aktivistima u Liču i Fužinama, i u pojedinim primorsko-vinodolskim mjestima, gornjo-vinodolskih sela, a posebno s Drežnicom u kojoj je živjelo čak šest tisuća stanovnika.

To najveće mjesto u tom kraju bilo je važno strateško i ekonomsko za leđe sa žiteljima srpske narodnosti. Povezivanje je praktično značilo i udruživanje i povećanje snaga za zajedničku obranu i vojne akcije protiv neprijatelja, ali i veću sigurnost, uključujući i onu ekonomsku, posebno u pogledu prehrane. Dolazak prvih Ledeničana u Drežnicu, s druge strane, bilo je ohrabrenje za narod koji je bio na meti ustaške vlasti, i dokaz da su im Hrvati drugovi i suborci i da se nastavlja njihova stoljetna povezanost i dobrosusjedstvo. Imalo je ovo odjeka i u drugim krajevima Hrvatske, i bilo primjerom kuda trebaju ići Hrvati.

Uz ove činjenice i produbljene njihove interpretacije, iako zaokupljeni užim prostorom i zavičajnim događajima, akademik Petar Strčić proširuje temu ističući vertikalnu povijesnu dimenziju slobodarstva i autohtonosti Vinodolsko-primorskog kraja, jasno, zajedno s otocima i Istrom. Od glagoljice i Vinodolskog zakona (1288.), preko otpora turskoj najezdi (na Ledeničkoj gradini bili su uskoci) autor posebno izdvaja ubojstvo Petra Kvaternika, gotovo jedinstven slučaj u ovoj novijoj povijesti.

Tema «Organizirani narod putem vlasti i antifašističkih organizacija», autora S. Tonkovića, stavlja akcent na organizacijski aspekt NOB-e, koji je dosad najpotpunije obrađen. Pokret se, iako narodni, frontovski i po tome i demokratski, više istraživao i prikazivao «institucionalno», a unutar stvarnih institucija i organizacija Pokreta više se pažnje obraćalo rukovodstvima, izvršnim tijelima, odborima. U ovoj prilici, želja organizatora Skupa bila je više rasvijetliti upravo odnos naroda – puka i institucija, odnosno organizacija.

Kao relativno novo u ovom konceptu izdvojen je temeljni, nepromjenjivi segment Pokreta (antropološki, egzistencijalno, kulturološki) a to je NA-ROD sa svim svojim elementarnim osobinama, potrebama, interesima, shvaćanjima, sviješću. Riječ je o pojedincima i obiteljima i njihovoj materijalnoj i ljudskoj snazi, o djeci i starijima, i njihovu mikrodrštvenom sustavu, selu, naselju. I narod sudionik NOB-e, kao njegova logistika, narod junak, ali i narod u borbi za vlastitu egzistenciju, preživljavanje, s patnjama, strahovima, o životu bez vlastitog ognjišta i minimalnih uvjeta za život. Ovaj temeljni stup borbe nije se mogao cjelovitije obraditi jer nedostaju istraživanja. Korištene su uobičajene metode zapisa i svjedočenja sudionika. Prilozi Grge Frkovića, sudionika NOB-e te Franje Butorca, početak su pokušaja sveobuhvatnije obrade ove teme. Doduše u nekim se radovima govori o «organiziranom narodu», a ponajviše u prilogu Mladena Plovanića »Metode djelovanja okupatora prema slobodnom teritoriju«. Na ovom su prostoru i okupatorske i kvislinške snage, posebno do kapitulacije Italije, koristile više metoda i sredstava terora i represalija – prema narodu - nego u bitkama s protivnikom. Autor Mladen Plovanić zato i prebacuje pogled «s onu stranu» neprijateljsku, i opi-

suje kako su okupator i slabašne ustaške vlasti doživljavali Pokret, planirali i koristili metode, sredstva, pa i političke aktivnosti da bi privolili narod na suradnju. Ucjenjivali su ih hranom, ali i smišljali kako da zaskoče, ometu, uspire Pokret, ako ga već nisu bili u stanju razbiti, uništiti. Autor otkriva i obavještajni rad okupatora uz pomoć domaćih obavještajaca «doušnika» u njegovoj službi, ali i metode zastrašivanja sve do zatvora i paljenja domova. Navodi i konkretne primjere kukavičluka «dezertera» (privremenih boraca) koji su prebjegli u neprijateljske garnizone, govori o građanima koji su suradjivali s okupatorom, o dijelu stanovništva koje je napustilo svoje kuće i preselilo se u priobalje, ali i dalje, do Slavonije.

O osobnom doživljaju govorio je Orfeo Tićac, borac iz Kostrene, u temi pod naslovom «Osvrt na djelovanje Ledeničko-Krmpotske komande mjesta». Živio je i dijelio jedno vrijeme ratnu sudbinu s Krmpoćanima, opisujući njihovu dušu, ljudske vrline, gostoljubivost i požrtvornost donoseći tako i vrijednosni sud o ljudima koji i u teškim uvjetima žive ljudski, još možda jači u borbi i radi borbe, u svom dostojanstvu i gordosti.

O NOB-i i radničkom pokretu u nas prije II. svjetskog rata napisano je stotinjak znanstvenih i stručnih radova koji su objavljeni u mnogim časopisima i stručnim publikacijama. Prikaz radova objavljenih u Vinodolskom zborniku sa Skupa pripremio je dr. Stanko Antić, sistematizirajući ih i kritički prosuđujući s vremenske distance. Autor je naglasio da je to pokušaj da se na znanstveno korektan način valorizira građa o našoj antifašističkoj borbi, njenim korijenima i dosezima.

U radu pod nazivom «Održavanje i njegovanje baštine» prof. Antonija Mažuranić, služeći se i vizualnom tehnikom, vrlo uspješno prikazala je rad «partizanskih» osnovnih škola na oslobođenom teritoriju. Barbara Kalanj, uz informaciju o nastanku i djelovanju Narodne čitaonice potvrdila je težnju da čitateljima bude dostupan i fond literature o NOB i što bi trebale učiniti i druge knjižnice. Đurđica Krišković govorila je o Zbirci dokumenata iz NOB-e «Viševica 1941.-45.» u kojoj su, u dva sveska, ukoričena brojna zapisana svjedočenja ali i dokumenti, kao i veliki broj fotografija. Kada muzej bude dobio veći prostor moći će se izložiti više dokumenata i urediti suvremeniji prostor i time postati privlačniji.

Skup je svojim dolaskom iz Zagreba, iako već u poodmaklim godinama, uvećao dr. Slavko Komar, jedan od prvoboraca Hrvatskog primorja – narodni heroj, koji je kao omladinac na II. kongresu Ujedinjenog saveza antifašističke omladine u Drvaru početkom svibnja 1944. izabran za predsjednika Saveza USAOJ-a i Centralnog vijeća. U svom emotivnom nastupu Komar je visoko ocijenio doprinos Vinodolaca NOB-i i podsjetio na dane kada je on, kao i mnogi drugi, dijelio s narodom nedaće i nestašice i uvijek se osvježio i nadahnuo strpljenjem i upornošću tog naroda, njegovom dobrotom

i privrženošću. Uz Grgu Frkovića i Mladena Plovanića još su dva prvoborca sudjelovala u raspravi: Anka Skočilić-Rikica, koja se prisjećala Partizanske bolnice na Mošunama, i Mićo Maravić, ratni komandir antiterorističke grupe, koji je podsjetio na borbu Drežničana i sve njihove kalvarije, ali i pobjede. Od «starih» pozvani su bili general Andre Tus i general Stanko Kombol, ali, nažalost zbog bolesti nisu došli; Stanko Kombol nedugo iza ovoga skupa je i preminuo. Zahvaljujući odazivu Blaža Kalafatića – uz Tusa – jednog od prvih vinodolskih partizana na Viševici, sudionici Skupa imali su zadovoljstvo čuti govor i poruke prvoboraca.

Svoja sjećanja i povijest NOB-e napisao je Josip Skočilić-Kurile koji je posljednje dane života proveo u Domu za starije na Krku. Uz opis mnogih događaja na slobodnom teritoriju, Skočilić daje svoje viđenje borbi i opisuje brutalan odnos Nijemaca, ali i Hrvata i Muslimana – legionara iz 392. njemačke legionarske divizije. Ovaj dragocjeni prilog, pisan sitnim slovima i već drhtavom rukom, redigirao je prof. dr. Dragomir Babić, dajući mu naslov: «Moje partizanske uspomene o ratnim zbivanjima iznad Novog». Taj će rukopis uz druge radove sa Skupa biti tiskan u knjizi «Slobodni teritorij».

Pouka ili zaključak?

Skup, koji su priredili stariji entuzijasti i sudionici NOB-e, uz sudjelovanje mlađih, posebno onih iz znanstvenih krugova i kulturnih ustanova, ponovno je ukazao na potrebu daljnjih istraživanja, prikupljanja i obrade građe s ovom tematikom, te boljeg arhiviranja i čuvanja građe. U tome poslu valja angažirati mlade, koji bi – pišući diplomatske, magistarske i doktorske radnje – upravo o toj tematici organizirali i istraživanja, koristeći se i sjećanjima svojih predaka, susjeda i znanaca, sudionika tih događaja.

* * *

Izašlo je i posebno izdanje, knjiga «Prvi slobodni teritorij u Hrvatskom primorju/Vinodolu 1941./42.» koju je pripremila redakcija, s urednikom Stipom Tonkovićem, u izdanju Udruge Saveza antifašističkih boraca grada Novog, grada Crikvenice i Općine Vinodolske te izdavačke kuće «Adamić» iz Rijeke.

Financijski su izdanje potpomogli pokrovitelji Skupa, uz već spomenute lokalne zajednice Vinodola i Primorsko-goranska županija. Knjiga sadrži sva pisana ili usmeno iskazana vidjenja ovih događaja. Prije svega valja spomenuti radove šest autora koji su, prethodno dogovorivši o tome tko će o čemu pisati, uspjeli zaokružiti ovu povijesnu cjelinu. To su autori: akademik Petar Strčić, Mladen Plovanić, Stipe Tonković, Grga Frković, Franjo Butorac, Orfeo Tićac, i dr. Stanko Antić. Objavljeni su i prilozi spomenutih autorica Đurđice Krišković, ravnateljice Narodnog muzeja, Barbare Kalanj-Butković,

ravnateljice Narodne knjižnice i Antonije Mažuranić, nastavnice povijesti u OŠ «Ivana Mažuranić».

Mada po obimu kratke, uvrštene su i rasprave pet sudionika, od kojih su upravo riječi dr. Slavka Komara, narodnog heroja, najstarijeg sudionika Skupa, ali i sudionika NOP-a u Hrvatskom primorju, izazvale obilje emocija, uz veliki pljesak u dvorani.

Neki od priloga u toj knjizi već su objavljeni u drugim publikacijama, ali su sada, ovako svi međusobno povezani, postali dostupniji čitateljima.

Sažetak

U Novom Vinodolskom je 16. lipnja 2006. g. održan stručno-znanstveni skup O prvom slobodnom teritoriju u Hrvatskom Primorju, odnosno na području Vinodola. Bio je održan u okviru obilježavanja šezdesetogodišnjice antifašističke borbe u Europi, a tema je odabrana zbog važnosti da se istraži jedna nedovoljna a nadasve važna činjenica – da je ustanak protiv fašizma ovdje počeo odmah nakon fašističke okupacije, te da je ovdje bio prvi oslobođeni teritorij u Hrvatskom primorju. Organizatori su nastojali temi pristupiti cjelovito, ali i naglasiti ulogu naroda u tim događajima, ne umanjujući značenje KPH i pojedinih aktera ustanka. Ukratko, skup je pokazao da ustanak nikad ne bi dao prave rezultate da nije imao podršku u narodu, da se narod nije organizirao kao logistika ustanka, uspostavivši i prvu narodnu vlast. Zato se narod našao prvi na meti okupatora, koji se s njim brutalno obračunavao šaljući ga u internaciju, paleći kuće i gospodarske objekte, ne libeći se ni ubijanja. Neprijatelj je bio silno ogorčen, jer su prve partizanske jedinice vršile snažan pritisak na neprijateljske posade i jedinice u pokretu. Izgubio je kontrolu nad prometnicama i u dijelu okupiranog teritorija, a partizanske jedinice djelovale su sve intenzivnije. Prvi oslobođeni teritorij bio je u gorskom predjelu Vinodola. Najveću ulogu u svemu tome odigrao je prvi partizanski odred osnovan na Viševici već krajem srpnja 1941., odakle se dalje umnažao broj boraca, stvarale nove vojne jedinice i rasplamsavala antifašistička borba.

Ključne riječi

Stručno-znanstveni skup, slobodni teritorij, narod, antifašističke organizacije, narodnooslobodilački odbori, viševički partizanski odred, NOV, talijanski okupator, njemački okupator, NDH i ustaše, represalije.

Summary

Stipe Tonković

FIRST FREE TERRITORY IN CROATIAN PRIMORJE AND VINODOL

Professional-scientific meeting held on the 16th of June 2006. in Novi Vinodolski

In Novi Vinodolski on the 16th of June 2006. a professional-scientific meeting was held concerning the first free territory in Croatian Primorje, indeed in the region of Vinodol. It was held within a framework of marking the sixtieth anniversary of the antifascism fight in Europe, and the issue was chosen due to the importance to examine one inadequate and very important fact - that the uprising against fascism started here right after the fascist occupation, and that here was the first freed territory in the Croatian Primorje. The organiz-

ers tried to approach the issue in its entirety, but also to emphasize the role of the common people in these undertakings, not diminishing the importance of KPH and individual figures of the uprising. In short, the meeting showed that the uprising would not have given the right results had the common people not organized as the logistics of the uprising, and also put in place the first national government. That is why the common people found themselves first on the target of the occupiers, who brutally fought with them, sending them into intimidation, burning houses and economical buildings, and even not shying away from slaughter. The enemy was very bitter, because the first Partisan units exulted increasing pressure on the enemy crew and units in command. They lost control over infrastructures and a part of the occupied territory, and the partisan units intensified their actions. The first freed territory was in the mountain region of Vinodol. The biggest role in all of this played the first partisan squadron founded at Viševica at the end of July 1941. from where the number of fighters multiplied, new military units were created and the antifascism fight grew.

Keywords

Professional-scientific meeting, free territory, common people, antifascism organizations, people-freeing committees, partisan squadron of Viševica, Italian occupier, German occupier, NDH and Ustasha, repressors